

DESMUNTANT LA NOVA HISTÒRIA

Una qüestió de mètode

LA VOLADA QUE HAN PRES LES TEORIES SOBRE L'OCULTACIÓ DE "L'AUTÈNTICA HISTÒRIA DE CATALUNYA" PER PART DE L'INSTITUT DE NOVA HISTÒRIA, CAPITANEJAT PER JORDI BILBENY, ESTÀ COMENÇANT A AFECTAR EL PRESTIGI DE LA HISTORIOGRAFIA CATALANA A NIVELL INTERNACIONAL, SEGONS AFIRMEN QUATRE HISTORIADORS QUE HAN DECIDIT DIR PROU I DENUNCIAR, PER A SÀPIENS, UNES TEORIES I UNES INVESTIGACIONS QUE, ASSEGUREN, NO TENEN RES A VEURE AMB L'ESTUDI CIENTÍFIC DE LA HISTÒRIA.

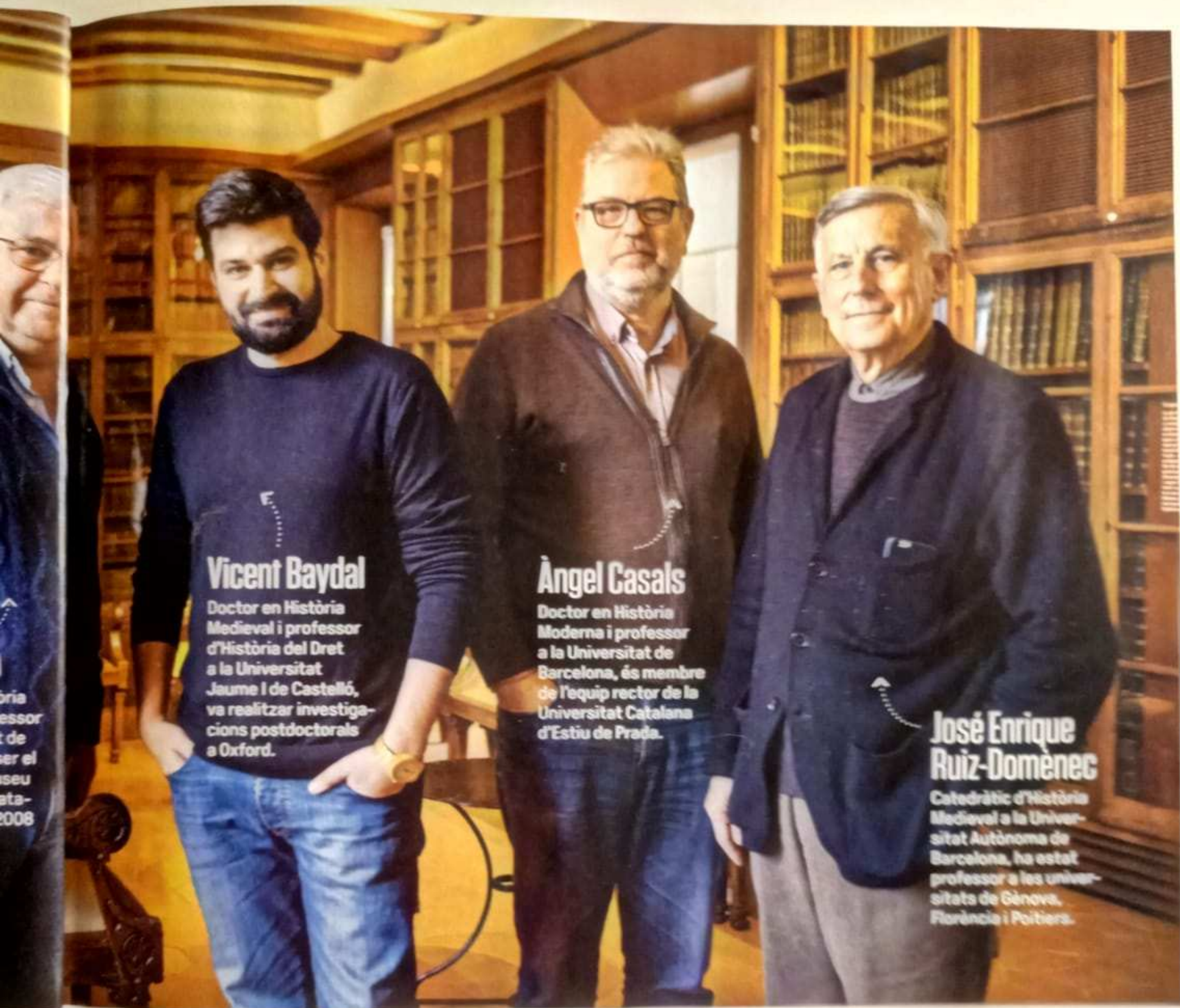
Text d'ARNAU CÒNSUL i fotografies d'ENRIQUE MARCO

Agustí Alcoberro

Doctor en Història Moderna i professor a la Universitat de Barcelona, va ser el director del Museu d'Història de Catalunya entre el 2008 i el 2014.

EN UN DELS GRAVATS més reconeguts dels *Caprichos*, el pintor Francisco de Goya va immortalitzar un lema que ha fet fortuna: "El sueño de la razón produce monstruos". Des que va publicar-se, el 1799, s'hi han donat diverses interpretacions: d'una banda, s'entén com un consell per a artistes perquè s'alliberin de les cotilles de l'academicisme i obrin la porta a la fantasia i la imaginació; de l'altra, cal llegir-lo com un avís, si no una amenaça, filosòfica: quan la raixa s'anteposa al seny i les passions van per davant la virtut, les conseqüències són imprevisibles i dramàtiques. El cas de l'Institut Nova Història (INH), capitanejat per Jordi Bilbeny, podria ad-

Vicent Baydal

Doctor en Història Medieval i professor d'Història del Dret a la Universitat Jaume I de Castelló, va realitzar investigacions postdoctorals a Oxford.

Àngel Casals

Doctor en Història Moderna i professor a la Universitat de Barcelona, és membre de l'equip rector de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada.

José Enrique Ruiz-Domènec

Catedràtic d'Història Medieval a la Universitat Autònoma de Barcelona, ha estat professor a les universitats de Gènova, Florència i Poitiers.

heritz-se a totes dues accepcions. Però el desdeny que els historiadors li han dedicat fins ara ha provocat que el fenomen creixés i ara sigui, en paraules de José-Enrique Ruiz-Domènec, "una amenaça per al prestigi internacional de la historiografia catalana. Perquè el que va començar com l'afirmació, d'altra banda gens innovadora i perfectament discutible, sobre els orígens catalans de Cristòfor Colom, ja és una tesi de falsificació d'arxius en diversos països". Agustí Alcoverro hi afegeix: "Però el seu missatge conspiratiu té una recepció fàcil i ha creat una legió de seguidors arreu de Catalunya, que omplen auditoris i estan disposats a creure's, acrí-

Casals: "Cal desemascarar una pseudohistòria que recorda les teories de Von Däniken sobre les piràmides extraterrestres"

ticament, totes les 'descobertes' que els plantegen".

Àngel Casals parla clar: "És el moment de dir prou i de desemascarar unes pràctiques pseudohistòriques que no s'allunyen gaire de les teories d'Erich von Däniken sobre la intervenció extraterrestre en la construcció de les piràmides egípcies i

les línies de Nazca". És per això que, el passat 18 de gener, Sàpiens va reunir quatre reconeguts historiadors a l'Ateneu Barcelonès. L'objectiu no era tant rebatre les tesis de l'INH, sinó "desemascarar les seves pràctiques i deixar ben clar que el que fan els seus pretesos investigadors no és història", assevera Vicent Baydal, que resumeix: "Com tota ciència, l'estudi de la història requereix un mètode, que crea un consens científic, i saltar-se'l és tant com afirmar que la Terra és plana".

L'origen de l'INH

El cert, però, és que avui en dia l'INH no només té una gran repercus-

A L'ATENEU BARCELONÈS

La tertúlia va tenir lloc a la Sala Pompeu Fabra, en un entorn ideal per al debat intel·lectual que fomenta la institució barcelonina des del 1860.

HISTORIOGRAFIA

propietat privada. Perquè també els arxius notariais menteixen, oi?”

I ja som al cap del carrer, és clar, perquè negant la major, no hi ha possibilitat de diàleg: “En qualsevol debat o cara a cara que es planteja, per exemple el que va haver-hi al programa *Millennium* del Canal 33, sobre els orígens de Colom, qualsevol dada que hi aportava la Consuelo Varela, la historiadora que més ha investigat els viatges colombins, el Bilbeny la rebatia dient-li que tot ho treia de documentació manipulada”, recorda Casals. “I el que menteix és ell i es pot demos-

Ruiz-Domènec: “Cal deixar clar que tot això no té res a veure amb el catalanisme. Està fent molt de mal”

trar”, salta Baydal. Davant l'estupor de l'afirmació, el cronista interroga els presents, que afirmen convençuts: “A més, ho sap, que menteix. Potser altres pseudohistoriadors del grup ho fan sense tenir ben clar què fan, però ell n'és ben conscient”.

Les falsedats sobre Marco Polo

Per posar un exemple, Baydal exposa el cas de Marco Polo, que té fresc perquè n'ha escrit un petit assaig per a un llibre sobre el falsejament de la història, tant a casa nostra com entre el nacionalisme espanyol —en què l'INH

ocupa uns quants capítols—, que es publicarà a la tardor: “En dos articles publicats a *Canvi 16*, i que es poden trobar a la web de l'INH, Bilbeny vol demostrar que els viatges de Marco Polo en realitat els va fer un català, Jaume d'Alaric, que, efectivament, va fer d'ambaixador de Jaume I al governador del gran khan a Pèrsia (però no a la Xina), com ho explica el *Llibre dels feits*. I cita la màxima autoritat en el tema, John Larner, biògraf del viatger, al qual fa dir... tot el contrari del que veritablement afirma! M'explique: Bilbeny extreu la frase ‘el llibre no és l'obra d'un mercader venecià’ i la fa servir per als seus propòsits, quan Larner, en realitat, diu que al segle XVIII es va creure això, però unes línies més avall declara contundent que ell creu que: [...] el llibre es va compondre a la presó de Gènova, fruit de la cooperació de Marco i un company de cel·la, Rustichello de Pisa”.

I continua Baydal: “D'aquestes tergiversacions, n'hi ha diverses, però encara és pitjor quan afirma que l'única ambaixada documentada a la cort del gran khan, en aquella època, és la de Jaume Alaric. És rotundament fals! Només cal llegir un clàssic com *Christians in China before the year 1550* del professor de Cambridge A. C. Moule per saber que n'hi va haver moltes, que la presència de monjos i mercaders, sovint amb funcions diplomàtiques, va ser una constant! Per citar-ne tres: Giovanni da Pian di Carpine, Giovanni da Montecorvino o Pietro de

Marco Polo

Hi ha molts dubtes sobre els seus viatges, ara bé: Jaume d'Alaric, que al segle XIII va visitar el governador del gran khan a Pèrsia, no va ser l'únic: hi va haver centenars d'ambaixades a Orient.

Erasme

El seu nom real era Geert Geertsz i se sap que era fill il·legítim d'un capellà. Quan va ser convidat pel cardenal Cisneros a visitar Castella li va respondre: “non placet Hispania”, cosa que dificulta la seva identificació amb el fill petit de Cristòfor Colom.

Lucalongo. Però, és clar: qui ho anirà a comprovar això? Ningú! Ell juga a això: sap que la gran majoria de lectors o d'assistents a les conferències, ni han llegit Larner ni aniran a comprovar què diu. I molt menys són especialistes en viatges medievals”.

Les cireres són blaves

Per a aquestes pràctiques fraudulentes, els anglosaxons han trobat un nom peculiar: *cherry picking* [‘recollida de cireres’], que en un argot científic seria la “fal·làcia de la prova incompleta o anecdòtica”. Consisteix a presentar, únicament, les proves que afirmen una tesi i amagar totes les que demostren el contrari. Un procés de selecció com el que es podria fer en collir cireres: si algú en trobés dues de blaves i amagués la resta de fruits, podria convèncer a qui fos que tal arbre no produeix cireres vermelles. O que totes les cireres són blaves! Vet aquí, conclouen els quatre historiadors, el que fan una vegada i una altra els membres de l'INH: amagar totes les dades que van contra les seves teories i en demostren la seva falsedat. “I quan cal, pinten les cireres de blau”, rebla Baydal.

Per exemple? “El cas del port de Pals clama al cel”, intervé Alcoberro, fill de la vila empordanesa. Es refereix a la teoria segons la qual el primer viatge de Colom no va sortir de Palos de la Frontera, sinó de Pals, al Baix Empordà. La prova que aporta Bilbeny és que per Palos hi passa un rierol de dos metres de cabal com a màxim, d'on és impossible que salpessin naus que calaven més de tres metres de fons. Dels estudis fets per enginyers de mines i arqueòlegs, que han aportat proves d'un gran port al segle XV, no en diu res.

I dona per bona la interpretació d'un document del 1479 en què els consellers de Barcelona es queixen a Ferran el Catòlic dels atacs d'un corsari de nom “Vicens Anes Pinçon, de la vila de Pals”, segons la qual la ciutat a què es fa referència és l'empordanesa. Amaga que els companys de viatge del corsari en el mateix document es diu que eren de “Çivilla” (Sevilla), demostrant que la catalanització dels topònims era pràctica habitual a l'època. Més encara: que si es dirigien a Ferran el Catòlic, i no pas a Joan II, que encara era rei d'Aragó,

és perquè els malfactors eren súbdits del primer, que ja era rei de Castella. “En el summum del despropòsit, fins i tot afirma que de Palos no en podia sortir cap vaixell perquè té una platja de 15 quilòmetres orientada a llevant... exactament igual que, com sabem tots els palsencs, té la platja de Pals”, rebla Alcoberro.

La temptació per demanar als presents que, un per un, s'encarin amb tots i cadascun dels temes i personatges que l'INH ha desconstruït els darrers anys és ben gran, però aquest no era l'objectiu de la trobada. En Ruiz-Domènec ho té clar: “El que cal remarcar és que totes aquestes pseudohistòries no tenen res a veure amb el catalanisme. N'hi ha molts que creuen que aquestes tesis anticastellanes fan un favor a la causa, i és tot el contrari! Ens està fent molt de mal internacio-

nalment: només cal veure com hi sucapa la premsa espanyolista: *‘Mira dónde ha llegado el catalanismo’*, no paren de repetir, i no és cert!”.

Desprestigi internacional

“Però no és només a Espanya, que es riuen d'aquestes teories! Molts historiadors ens hem trobat en congressos internacionals on et tiren per terra qualsevol conquesta de la historiografia catalana plantant-te les tesis de l'INH. És així de cru: el prestigi dels historiadors catalans ha quedat minnat en països com Alemanya, Itàlia, França...”, es lamenta Casals. Alcoberro puntualitza que on el problema és més greu és als mitjans estrangers: “en aquest àmbit he detectat desconcert i conyeta, sobretot en articles que es publiquen al voltant de la Diada, on no distingeixen la recerca científica

d'aquesta mena de relats”. Baydal, amb aire molest i to desafiant, llança el repte: “Ens hem d'enganyar molt! Aquesta pseudohistòria ha adquirit una volada impensable i cal aturar-los els peus. Tocaria que, en l'àmbit d'universitats, es fes un pronunciament públic denunciant els seus enganys. Amb proves”. Però en Ruiz-Domènec discrepa: “No crec que hàgim d'atacar Bilbeny, és perdre el temps i, a més, no hem de perdre de vista el principi d'autoritat. Els metges no fan un pronunciament contra l'homeopatia!”.

En el que estan d'acord és que cal una gran tasca de conscienciació sobre el perill d'inventar-nos la història: si la gent necessita conspiració, que compri novel·les. “El gran problema és que els llibres de Jordi Bilbeny continuen a les prestatgeries de no-ficció”, ironitza Agustí Alcoberro, que sentència: “Després del segle XX, tots plegats ja hauríem d'haver après que passa quan s'intenta construir un model de societat sobre bases falsàries”. I Vicent Baydal sentència: “Un país s'ha de construir sobre una història ben feta. I en això els catalans teniu una llarga tradició: els models de societat, des de Capmany fins a Fontana, passant per Vicens Vives, s'han bastit sobre una visió històrica. Intentar construir sobre un deliri porta a... què sé jo! Quin futur pretenem aixecar sobre una mentida?”. ☹

AUTOCRÍTICA

“Cal potenciar la divulgació”

Vicent Baydal, autor de dos blogs sobre història valenciana creu que “cal fer autocrítica i saber que ells són activistes de la divulgació i tenir present que, si cal, s'han de fer vídeos: la història també pot circular per YouTube! I quan algú publica un llibre, s'ha d'estar disposat a trepitjar terreny i a explicar les investigacions que hi ha al darrere allí on sigal! Passa que ni la universitat ho potencia: tot el temps que dedique a la divulgació sé que em compta zero a l'expedient”.

PER SABER-NE MÉS... Sobre la catalanitat o no de Cristòfor Colom n'hi ha bibliografia abundant, l'última aportació és la de Xavier Daolindal, que posa en dubte les teories de Jordi Bilbeny a *Seguir que Colom era català? Les raons per dubtar-ne* (Edicions del 1979).

ARNAU CÒNSUL
Escritor

sió mediàtica, sinó que és ben acollit en algunes institucions culturals, per partits polítics i ràdios i televisions públiques. Va ser fundat l'any 2008 com una escissió de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya, que el mateix Jordi Bilbeny ja havia creat quatre anys abans, quan va allunyar-se del Centre d'Estudis Colombins (CEC), on s'havia afiliat per seguir les seves investigacions sobre la censura i Cristòfor Colom. Al CEC ja hi havia arribat després de veure

Alcoberro: "És una negació del coneixement similar a la que pateixen els metges amb els antivacunes"

truncada la via acadèmica, com recorden Àngel Casals i Agustí Alcoberro, docents del curs de doctorat de la Universitat de Barcelona on s'havia matriculat: "Passa que no va complir els requisits mínims d'assistència i dedicació". L'un i l'altre neguen la teoria que fa circular Bilbeny, segons la qual la Universitat va vetar la seva tesi doctoral i no li va donar suport.

El que no pot negar-se, però, és la capacitat de Bilbeny, llicenciat en Filologia Catalana, per reinventar-se i

persistir en la divulgació de les seves tesis, aconseguir suport econòmic i convèncer una gernació de partidaris: "L'INH és com una religió", diu Alcoberro, "més que lectors, té seguidors". I Baydal, remata: "Sí: és com una secta, per no dir com una droga, perquè cada descobriment és com una gran pujada de substància química al cervell i cada cop en vols més, però al final el resultat és tòxic".

La paraula activa els ressorts dels presents, que recorden la teoria bilbenyiana segons la qual Cervantes (de nom real Servent, valencià d'origen) va escriure el *Quixot* en català, i en va deixar rastre en el nom del personatge: escrit al revés, en surt toxiq, una manera amb què l'autor no només volia recordar el seu origen per a la posteritat, sinó subratllar el paper corrosiu d'un personatge malinterpretat pels seus coetanis. "El problema és que, segons Joan Coromines, tòxic és una paraula que no entra al català fins al segle XIX. O siga que el pretès Servent no podia conèixer-la", subratlla Baydal.

Vet aquí un dels fils de què l'INH més estira: "Com que és filòleg", apunta Casals, "centra tota la pretesa falsificació de la literatura del Segle d'Or castellana, que en realitat sembla que seria una traducció d'obres catalanes, els originals de les quals

CATALANS IL·LUSTRES SEGONS L'INH

Colom

La teoria sobre la seva catalanitat ve de lluny, però la tesi de l'INH topa amb documents que certifiquen la mort de Joan Colom i Bertran, el "candidat" a ser el *Descobridor*, l'any 1477.

s'haurien fet desaparèixer, en l'estudi de diversos catalanismes que contindrien tant *La Celestina*, com el *Lazarillo de Tormes*, la poesia de santa Teresa de Jesús o el *Quixot* mateix". I Baydal replica: "És una bestiesa! Qualsevol historiador o filòleg castellà et pot demostrar que les preteses catalanades dels textos són paraules d'ús corrent al segle XVI".

Un xarxa de complicitats

Sigui com sigui, i malgrat la rapidesa amb què els quatre historiadors desfan arguments i teories, el cert és que l'INH ha copat pàgines en alguns dels principals diaris catalans i els reportatges que ha produït s'han programat, més d'un cop, en horaris de màxima audiència, a TV3, el Canal 33 i en diversos canals de la Xarxa de Televisions Locals. "Si ho preguntes als responsables de Televisió de Catalunya, et diuen que ells no en jutgen el contingut, sinó la realització, la part tècnica. I són reportatges ben fets en aquest sentit", diu Casals.

La resposta no deixa de ser intrigant, però en tot cas només explica una petita part de la prèdica que l'INH ha aconseguit d'ajuntaments i de biblioteques de tot el país, que han après que programar actes sobre la falsificació de la història de Catalunya els garanteix èxit de públic: "En Bil-

beny, que n'ha fet un *modus vivendi*, ha sabut teixir moltes complicitats políticament", avança Àngel Casals, que no amaga certa decepció en reconèixer que, en molts pobles, els actes culturals es puntuen per l'assistència. És allò que, en alguns àmbits, s'anomena la tirania de l'Excel·lència: l'important per als tècnics municipals és omplir una plantilla on s'especifica quanta gent hi havia en tal acte, i amb quin tant per cent de dones i d'homes.

Èxit de les teories conspiratives

Les preguntes s'acumulen soles: vivim en una societat que s'empassa qualsevol cosa, doncs? Els catalans som especialment crèduls o hi ha circumstàncies específiques que han facilitat la divulgació de les teories bilbenyanes? Hi ha fenòmens similars en altres països? Vicent Baydal pren la paraula: "Internet ha dut la democratització del coneixement, la qual cosa té els seus efectes bons i dolents, i ha provocat alhora que qualsevol se senti capacitat per investigar: és un moviment antiintel·lectual, que afecta tots els àmbits científics. Hi ha la creença que només cal saber llegir per aportar novetats, i que tot el que vinga d'ens oficials és mentida".

Agustí Alcoberro postil·la: "De fet, aquesta pretesa democratització acaba sent una negació del coneixement, i els metges bé que ho pateixen amb el moviment antivacunes o els que neguen el càncer com a malaltia. Per no dir els que afirmen que l'11-S no hi havia jueus al World Trade Center de Nova York. O els que neguen que l'home arribés a la Lluna". Àngel Casals ho confirma: "Les teories conspiratives són universals i han existit sempre, i d'alguna manera incideixen en l'eix de fricció de cada societat. A Espanya, per exemple, és la dicotomia esquerra/dreta, que deixa el terreny preparat a les tesis de Pío Moa per descriminalitzar el cop d'estat de Franco i responsabilitzar els grups esquerranosos de la guerra civil; o, últimament, aquesta tendència a negar la llegenda negra de la Inquisició. I a Catalunya és el victimisme: la sensació que, com que som petits, els nostres veïns poderosos ens han amagat la història".

En aquest camp hi ha terreny adobat: és cert que a deu generacions de

El Quixot

La teoria segons la qual "quixot" és un anagrama de la paraula catalana "tòxic" no té en compte que aquest mot no va entrar al català fins al segle XIX, segons Joan Coromines.

Da Vinci

La identificació del pintor amb Leonardo della Rovere, membre d'una família noble italiana (que va donar dos papes) és impossible perquè aquest va morir el 1475 i l'autor de *La Gioconda* el 1519.

catalans, pel cap baix, no els van explicar l'esplendor medieval de la Corona d'Aragó o les claus del pactisme que eren la base del sistema polític català i tants altres capítols, però com subratlla Ruiz-Domènec "la societat catalana no es mereix la confusió que ven l'INH: pretendre que tothom era català és demostrar una debilitat que el catalanisme, per història i tradició, no ha tingut mai".

En aquest punt, Agustí Alcoberro, exvicepresident de l'Assemblea Nacional Catalana, agafa el toro per les banyes i reconeix que "hi ha un sector de l'independentisme, per sort força minoritari, que ha convertit tesis com la conquesta catalana d'Amèrica en una mena de tabú, de secret que permet destriar els 'autèntics' i els altres. Òbviament això no ho compartim els més de dos milions de ciutadans de Catalunya que volem la República. Però sí que hi ha un cert nombre de polítics i personatges mediàtics disposats a donar-hi un coixí. Ara bé: els mitjans que hi donen més presència i credibilitat són els unionistes, perquè es converteixen en un magnífic argument contra l'independentisme".

De mentides i mitges veritats

Establert, doncs, que hi ha un públic àvid que se li expliqui tot el que creu que s'ha perdut, "en Bilbeny parteix de la base que tot està manipulat i, per tant, tots els arxius, que són la base del coneixement històric, deixen de tenir validesa. D'aquesta manera s'ha convertit en un superheroi per aquells que pensen que s'ha amagat l'esplendor del país. O pitjor encara: que Castella, una mena d'ens totpoderós, per enveja i necessitat de grandesa, ho ha usurpat tot", explica Baydal.

I Àngel Casals, irònic, hi afegeix: "Estem davant la conspiració més gran de la història: durant 400 anys cap censor se n'ha anat de la llengua i, a més, els ha quedat una trama absolutament coherent. Des de Felip II, que devia establir les directrius, tothom ha seguit rigorosament el pla". Alcoberro se suma a la sàtira: "Parlem d'una gent que no ha visitat mai un arxiu i que pretén fer-nos creure que els que sí que hi hem investigat, els que hem remenat papers antics, no ens hem adonat que tot era fals. Ara, és evident: si negues la validesa dels arxius, la recerca s'acaba molt de pressa". I tenint en compte que la manipulació ve de tan lluny: "Equivalent a afirmar que Jaume Vicens Vives, Ferran Soldevila, Pierre Vilar i tota la resta d'historiadors que s'han dedi-

Baydal: "La manipulació dels arxius històrics a aquest nivell és impossible! Bilbeny sap que menteix"

cat a investigar la història de Catalunya no només s'equivocaven, sinó que o bé eren rucs, o bé uns venuts que feien el joc a la historiografia espanyolista", rebla Casals. Baydal tanca qualsevol esclatxa de dubte: "És que cal que quede molt clar que, tal com estan organitzats els arxius, és materialment impossible manipular-los com ells pretenen! La quantitat d'informació és tan ingent, i la manera com es complementen els uns amb els altres tan lògica, que és un contrasentit absolut!". Ruiz-Domènec encara hi afegeix que: "Si tot és fals, no existeix la

EL MÈTODE HISTÒRIC

Rigor i honestedat

En un moment de la xerrada, Ruiz-Domènec subratlla que "aquest debat és una qüestió gremial, ateny a tots els historiadors que treballen amb rigor". Àngel Casals aclareix: "Ha de quedar clar que fora del que ells en diuen, despectivament, l'Acadèmia també es fan molt bons estudis historiogràfics! En l'àmbit local, d'historiadors que potser en algun cas no tenen títol universitari, però que fan aportacions molt importants, de què després ens en beneficiem tots perquè tenen l'honestedat professional de saber tractar les fonts d'informació".